

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

חנוכה ופרשת מקץ, תשס"ה
מספר 578מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

זיקת חנוכה לפרשת מקץ

בפתיחה לפרשות וישב-מקץ-ויגש כותב השל"ה:

באלו פרשיות חלו ימי חנוכה או לפניהן או לאחריהן ולכל זמן ועת לכל חפץ. כי בודאי גלגול המועדים של כל שנה הנה אלה מועדי ה' והן מועדי דרבנן או תענית וט' באב, בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן.

וענין יוסף יהיה גם בממלכת חשמונאי בימי יוון כמו שיתבאר, שאז נחשבו כצאן לטבחה למסור נפשנו לקדש שמו הגדול. וזה צאן יוסף וחנה ושבעה בניה עדים נאמנים על קדושת שם המיוחד שעשו בימי יוון.

אמנם, כמו חג החנוכה, גם סדר הקריאה בתורה אינו מהתורה ונקבע בתקופה מאוחרת יותר. והמנהג הנהוג כיום הוא אחד מכמה מנהגים שנהגו בעבר. אך מנהג ישראל לא באקראי מתקבע והוא מהותי לדעת השל"ה, המוצא בזה הקבלה בין גלות מצרים והכשרת ישראל לגאולה, לבין ישועות חנוכה.¹ הצד השווה שבהן הוא התהוות עם ישראל, המתחשל במאבק מול שלטון ותרבות אגרסיביים. אומות הרבה שהו במצרים העתיקה, אך שרדו רק ישראל שנגאלו ממ"ט שערי טומאה, בזכות שלא שינו את לשונם ושמותיהם ולא נפרצו בעריות (שמ"ר פר' כ ד"ה "וישב ישראל"). משנגאלו זכו לקבל את התורה ולהיות ממלכת-כהנים וגוי-קדוש, בציפייה להיות אור לגויים. כך גם מול יוון; מתרבויות המזרח הקרוב שהתעמתו עם ההלניזם, שרדה רק היהדות ואף התחזקה, ואחרי התקופה ההלניסטית עוד גברה באמצעות הנצרות והאסלם, כפי שכתב הרמב"ם: "כל אלו הדברים ... ושל זה הישמעאלי הבא אחריו, כלם לתקן דרך למלך המשיח כיוון שכבר נתמלא העולם כלו מדברי המשיח ומדברי התורה ופשטו דברים אלו."²

אך לא כל ישראל ראו את חג החנוכה בחיוב. הרב סולובייצ'יק זצ"ל מבוססון סיפר כי בעת שלמד בברלין סרב פרופסור יהודי להשתתף במסיבת חנוכה אליה הוזמן, כי התנגד לחג החנוכה במיוחד בשל היותו סמל לניצחון תורת ישראל על תרבות יוון, ניצחון שבזכותו השפיעה היהדות על האנושות כולה, ולדידו היה בזה אסון!

את רעיונו של השל"ה, שפנימיות האירועים ההיסטוריים וסגולתם קשורים למועדיהם, הרחיבו ופיתחו גדולי החסידות. לפי ר' לוי-יצחק מברדיצ'ב ("קדושת-לוי", קדושה-שניה):
ע"י הדבור של עמו בני-ישראל מתעוררין אותן האותיות שנתעוררו אז בימי הנס ... ע"י עשיותינו המצות הנאמרים ב"ט, הוא ממשיך החסדים והאורות למטה.

ה"שפת-אמת" ציטט את דברי ה"קדושת-לוי" (בתורה לחנוכה תרל"א), והחל את רוב דרשות שבת חנוכה בפתיח המדרש-רבה לפר' מקץ (בר' פר' פט):

¹ דורשי רשומות טרחו ומצאו בפרשה רמזים לחנוכה בנוטריקון ובגימטריא. ע' בני-יששכר מאמרי כסלו-טבת ה', י"ב וי"ג, גרינברג: עיטור-סופרים תשל"ג פר' מקץ, ועוד.

² הל' מלכים פ"א ה"ד, הצנזורה השמיטה מהדפוסים ונשתמר בכת"י ובתורת-ה' תמימה, כתבי רמב"ן א' ע' קמ"ד, מהד' שעוועל, מוסד הרב-קוק תשכ"ג.

ויהי מקץ שנתים ימים, 'קץ שם לחשך' (איוב כח:ג) זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה, ומאי טעם קץ שם לחושך שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם. נראה שה"שפת אמת" סבר שהמדרש עצמו מקביל את חנוכה - חיוב הדלקת נרות - לגאולת מצרים, שכן "חשכה זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצות התורה" (פרקי דרבי אליעזר מהד' היגר-חורב פר' כז). ה"שפת-אמת" מבאר (דרשת שבת חנוכה תר"ן ועוד) שהקב"ה "עשה לנו חסד להיות נמצא בעוה"ז זמנים שמתגלה בהם רמז מהנהגת הפנימיות ... כמו שהיה בקריעת ים-סוף, דכתיב ויאמינו ... שעל ידי הישועה שהי' להם האמינו גם להבא על כל גלות שיהי' הכל לטובה לישועה העתידה לבוא".

ר' צדוק מלובלין דן בהקבלה נוספת בין גלות מצרים לחנוכה הקשורה לגישת השל"ה זקנו, שבגלויות מבררים ישראל וגואלים "ניצוצי-קדושה" שנפלו בין האומות.³ היינו, שבכל עימותיו עם האומות, נטל עם ישראל רק יסודות חיוביים התואמים לפינות התורה. כמו במצרים, גם חז"ל והרמב"ם עודדו עמידה כנגד גלי תרבות יוון שבימיהם וכהמלצה מחייבת לדורות הבאים.

הרב ד"ר יצחק דב פריז
ירושלים

³ למוטיב זה שורש בקבלת האר"י, והוא מהמרכזיים בהגותם של רבי מרדכי יוסף ליינר מאיז'ביצא רבו של ר"צ, ושל ר"צ עצמו. ע' למשל **מי-השלוח-א**, בשלח ד"ה נכחו-תחנו, **צדקת-הצדיק** סי' קע"ח, רמ"ט, **אור-זרוע-לצדיק** סי' ו', **פרי-צדיק** א' לחנוכה סי' ב', פר"צ ה' הושענה-רבה סי' כ"ט, ועוד הרבה.